

Arhe XXI, 42/2024

UDK 179

DOI: <https://doi.org/10.19090/arhe.2024.42.37-49>

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

DEJAN DONEV¹

Univerzitet „Sv. Ćiril i Metodij” u Skoplju,
Filozofski fakultet, Severna Makedonija

BIOETIKA KAO VRSTA PRIMENJENE ETIKE

Sažetak: „Prirodni“ svet u kojem u ovom trenutku živimo je sve više pod obeležjem ljudskog delovanja i njegovih dela, tako da on postaje puno širi i složeniji od ranijih epoha istorije. To donosi i potpuno nova i kontroverzna moralna i etička pitanja. Zbog toga, sve veći je zahtev da se od etike kao nauke traži da ponudi odgovore na otvorena moralna pitanja vremena. Od nje se traži da se više interdisciplinarno protegne u mnoga područja ljudske delatnosti. Tako se i rodila potreba za primenjenim aspektima etike, posebice za bioetikom, kao moralnim razmišljanjem i vrednovanjem života i svega onoga što se odnosi i upućuje na život.

Radi se o jednoj interdisciplinarnoj oblasti istraživanja i ekspertiza o odgovornosti čoveka u zaštiti života, svih životnih formi i zdravlja. Ali i više od toga! „Rađanje bioetike“ zahteva i traži „*ozbiljnost ljudi ispred velikih pitanja naših prirodnih osnova*“. Bioetika se stavlja u službu „*usmerenja ljudi da stvaraju i vode čist i dobar život, i da ih podstiče da se angažuju u unapređenju vitalnih osnova ljudskog postojanja*“.

Članak razrađuje njen predmet, zadatak i ciljeve, te na taj način pokušava opravdati njen veliki značaj u ovom dobu naučne indolentnosti, tj. zašto je bioetika postala osnova za univerzalizaciju savremene etike, kao njena težnja ka sveobuhvatnosti, ka onom što je jedinstveno i vredno za celi ljudski rod.

Ključne reči: primenjena etika, bioetika, život, odgovornost, ljudsko postojanje

UVOD

Područje ljudskog delovanja, svet ljudskih dela, sve se više uvećava i komplikuje tokom istorije. „Prirodni“ svet u kojem u ovom trenutku živimo je sve više pod obeležjem ljudskog delovanja i njegovih dela,

1 E-mail adresa autora: donevdejan@fzf.ukim.edu.mk

tako da on postaje puno širi i složeniji od ranijih epoha istorije.² Zahvaljujući, pre svega, modernim naukama, tehnici i tehnologiji, danas se u mnogim područjima života nalazimo suočeni sa potpuno novim i kontroverznim moralnim i etičkim pitanjima. I upravo ta sve veća kompleksnost ljudskog delovanja jača i potrebu etičke refleksije, a s tom potrebom rastu i društvena očekivanja od etike kao nauke da ona ponudi odgovore na otvorena moralna pitanja vremena.

Od etike se traži sve veća okrenutost ka aktuelnim društvenim pitanjima. Od nje se traži da se više interdisciplinarno protegne u mnoga područja ljudske delatnosti. Radikalno promenjena situacija u savremenom svetu nauke i tehnologije sve očiglednije postavlja pitanja moralnih problema u konkretnim područjima delovanja, a posebice u onim koja su povezana sa razvojem nauke i tehnike, kao i sa problematikom savremenog postindustrijskog društva uopšte.

RAZLOZI RAĐANJA PRIMENJENE ETIKE

Od 60-tih i 70-tih godina prošlog veka pa do danas, došlo je do diferencijacije i razgraničenja primenjenih etika. Kao rezultat tog procesa došlo je do povećanog interesa za različite vrste primenjenih etika, a koje su posledica brojnih razloga, od kojih ćemo izdvojiti samo četiri.

Prvi se odnosi na moralni individualizam. Duh modernog individualizma ljudsku jedinačnost shvata kao središte ljudskog sveta, pri čemu se naglašava primarna uloga i vrednost (po)jedinačne ljudske ličnosti u relaciji sa svim oblicima kolektivnog života ljudi. U principu, on individualne interese ljudi stavlja iznad kolektivnih/grupnih interesa, dok meru kolektivnog interesa pronalazi u zadovoljavanju individualnih interesa ljudi.

Prevlast moralnog individualizma je u savremenom životu proizvela dva osnovna moralno-etička problema: (1) problem uspostavljanja moralne zajednice ljudi i (2) problem usaglašavanja moralne regulacije delovanja sa drugim oblicima regulacije delovanja. Pojava primenjenih ili praktičkih etika proizlazi, s jedne strane, iz svesti o ovim poteškoćama, a s druge strane, iz potrebe da se u kolektivnim životnim područjima prevaziđu njegove negativne posledice. Primenjene etike

2 Opširnije pogledaj I i II poglavje kod Hansa Jonasa, *Princip odgovornost*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.

nastoje, teorijski i praktično, da obrate pažnju i da zasnuju moralne zajednice u posebnim područjima delovanja, kao i u područjima u kojima se preklapaju/ukrštaju, ali i suprotstavljaju merila različitih delatnosti.

Drugi razlog ukazuje na *razaranje tradicionalnih vrednosnih uverenja kod ljudi*, a koji je posledica prodora moralnog individualizma. Naime, religija je potisnuta kao obrazac moralnog autoriteta, a promenjene su i tradicionalne socijalne forme života. Jačanje uticaja, na primer, masovnih medija, uzrokuje promenu strukture javnog mnjenja i načina uspostavljanja savremenih svetonazora ljudi, strukturu ljudskih potreba, kao i promenu ljudske samosvesti. Značajno raste i jača svest o opasnostima od ugrožavanja prirodne okoline, kao i svest o negativnim posledicama novih međunarodnih ekonomskih, (geo)političkih i kulturnih odnosa.

Takođe, sa naučnim i tehnološkim promenama sazdano je mnoštvo polja i mogućnosti za ljudsko delovanje. Sve te promene dovode do izostravanja svesti o značaju moralnih pitanja u međuljudskim odnosima, u radno-tehničkim odnosima, u socijalnim, političkim i ekonomskim odnosima, kao i u odnosima prema prirodi. Razvoj savremene etike je rukovođen potrebom da se tradicionalna etika posmatra iz novih aspekata, odnosno da se postavljaju sadržajno nova/drugačija etička pitanja.

Treći razlog je, u suštini, *osporavanje stava da moral proizlazi iz ljudske slobode delovanja*. Zbog ove „metodske skepse“ dolazi do uverenja da je ljudsko delovanje bitno determinisano, odnosno da ne ostavlja dovoljno prostora za slobodno delovanje. Ovakva shvatanja o biološkoj, psihološkoj, socijalnoj, ekonomskoj i političkoj determinisanosti ugrožavaju samu ideju o moralnoj slobodi ljudskog delovanja.

Istovremeno, u mnogim naučnim debatama se zastupa i brani teza o kulturnoj ovisnosti ljudi od važećih vrednosnih sudova i uverenja. Sa ovom tezom se ugrožava uverenje da moraju postojati opšti obavezujući principi ljudskog delovanja. Iz ove ideje je proizašlo i shvatanje da je moral, prije svega, socijalni fenomen, koji može da bude shvaćen samo u istorijsko-kulturnom kontekstu kao socijalna funkcija, i koja ima samo relativnu vrednost.

Četvrti razlog je sama *sumnja u mogućnost zasnivanja i važenja opštih moralnih principa, vrednosti, normi i načela*. On se prvo pojavio u empirijskim naukama 20. veka, a zatim se preneo i u samu filozofiju, u kojoj dobija oblik sumnje u mogućnost zasnivanja filozofske

etike. Shodno tome, mesto etike u vodećim strujama 20. veka postaje sve marginalnije. Naime, dok se egzistencijalistička filozofija smatrala otvorenom u odnosu na moralno-etički problem, u fenomenološkoj i hermeneutičkoj filozofiji etika kao sistematizovana disciplina postaje sporedna, a razna strujanja u pozitivizmu i neopozitivizmu, kao i analitička filozofija, etički problem svode na logički problem.

Diskusije koje se javljaju početkom 80-tih godina 20. veka, a koje je inicirala knjiga Džona Rolsa (John Rawls) *Teorija pravde*, ponovno otvaraju pitanje moralnih obaveza i dužnosti u savremenom društvu. U uslovima u kojima važi i vlada vrednosni pluralizam ponovno se zaoštavaju pitanja o pravednosti, socijalnoj državi, merama za borbu protiv nejednakosti među ljudima, kao i pitanje o potrebi izgradnje moralnog normativiteta za savremeno društvo.

VRSTE PRIMENJENIH ETIKA

Otuda, gledano u celini, primenjena ili praktička etika je bitno promenila javnu percepciju etike, ali i moralnu samorefleksiju u mnogim ljudskim delatnostima. Bez obzira kako nazivamo ovu novu opštu orijentaciju savremene etike prema praktičnoj primeni, tj. da li se ona naziva kao primenjena, praktička ili nešto slično, ona svoj celokupni smisao može imati samo kao refleksija moralnih problema u raznim područjima delovanja.

To govori da se pozicija primenjene ili praktičke etike – u kojoj se etičke teorije i principi primenjuju u određenim područjima životnog delovanja, ili na određene specifične probleme – nalazi između opšteg filozofskog, metaetičkog plana i životno-konkretnih moralnih situacija. Ovo još više potvrđuje da je ovaj tip etike također refleksivna, teorijska disciplina, koja postupke u određenim životnim oblastima podvrgava etičkom ispitivanju. Pa tako, „ona se odnosi na određenu društvenu praksu i predstavlja nešto ‘manje’ od fundamentalne etike, ali istovremeno i nešto ‘više’ od profesionalne etike ili deontologije profesije.“³

Drugim rečima, praktička ili primenjena etika podrazumeva multilateralni i dijaloški pristup, kao i pluralistički horizont u rešavanju ovih problema. Tako na primer, feministička etika se u savremenoj literaturi

3 Dževad Hodžić, *Primenjena etika (hrestomatija)*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 8.

sve više odvaja kao zasebno područje ove etike. Isto se dešava i sa nekim drugim disciplinama koje imaju dugu tradiciju, a koje se u današnjim uslovima suočavaju sa novim izazovima – etika u psihološkoj i psihijatrijskoj praksi⁴, kao i etika u pedagoškoj praksi⁵.

To znači da teme i podele na primenjenu, tj. praktičku etiku u posebnim područjima nisu jednoznačno određene kod savremenih etičara. Načelno, ova etika je usmerena ka onim područjima ljudskog delovanja u kojima se javljaju nova moralna pitanja ili novi i drugačiji način postavljanja starih moralnih pitanja. Tako da, njene teme, s jedne strane, proizlaze iz velikih područja društvenog delovanja, a s druge strane, neke proizlaze iz tradicionalne etike, ali koje su bile manje ili više ograničen predmet etičke refleksije. Istovremeno, disciplinarne granice koje razdvajaju ova područja nisu čvrste, niti za njih postoji neka opšta saglasnost među etičarima. To znači da se mnogobrojna područja u koja prodiere ova etika u savremenoj etičkoj literaturi različito razgraničavaju, razlikuju i grupišu.

U duhu osnovnih tematskih područja i različitih formi praktičke, tj. primenjene etike, ove discipline možemo svesti na:⁶

1. Discipline koje se bave **prirodom** – ekološka etika;
2. Discipline koje se bave životom – bioetika, medicinska etika i etika moralnog odnosa prema životinjama;
3. Discipline koje se bave **društvenom (sa)odgovornošću** – poslovna etika, genetika, etika medija, pedagoška etika, psihološka etika, etika tehnike i etika nauke;
4. Discipline koje se bave **pravdom** – feministička etika (etika i rodna razlika), politička etika, pravnička etika, socijalna etika i ekonomska etika.

Budući da nam prostor ne dozvoljava da razmatramo sve ove podele i discipline, u produžetku ćemo se zadržati samo na prvoj od sveukupno tri poddiscipline iz druge grupe disciplina, a koje se naime bave životom, tj. **bioetikom**.

4 Donald N. Bersoff, *Ethical conflicts in psychology*, Harvard University Press, Cambridge, 1966; kao i Andrew Thompson, *Guide to ethical practice in psychotherapy*, Wiley-Interscience, New York, 1990.

5 John I. Goodlad, *The moral dimensions of teaching*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1990.

6 Dževad Hodžić, op. cit., str. 14.

POKUŠAJI OBJAŠNJENJA FENOMENA BIOETIKE

Pojam „bioetika“ vodi podrijetlo iz starohelenskih pojmova „*bios*“ – život i „*ethos*“ – moralnost, etika, moral, a što bi bukvalno značilo *etika života*, moralno razmišljanje i vrednovanje života i svega onoga što se odnosi i upućuje na život.

Radi se o jednoj interdisciplinarnoj oblasti istraživanja i ekspertiza o odgovornosti čoveka u zaštiti života, svih životnih formi i zdravlja. Ali i više od toga! U saglasnosti sa njenom „oficijelnom definicijom“ bioetika predstavlja: „... sistematsko proučavanje moralnih dimenzija – uključujući moralne poglede, odluke, obnošenja i delovanja – unutar životnih nauka i zdravstvene brige, koja pritom služi kao različitost u jednoj interdisciplinarnoj sredini“⁷, odnosno „bioetika (...) se razume kao interdisciplinarna nauka bazirana na preživljavanju, koja prvenstveno zahteva izgradnju mostova između duhovnih i prirodnih nauka...“⁸

U savremenom naučnom svetu, koji ima izrazita tehnološka obeležja i „žig“ kapitalističkog sveta slobodnog tržišta, ovaj pojam se saznao početkom 70-ih godina 20. veka u SAD, prvenstveno zahvaljujući modernom razvoju genetičkih tehnologija i molekularne biologije. Intenzivni razvoj medicine, bioloških istraživanja, genetike, svojim raznim otkrićima omogućio je neviđen prodor u dosad nepoznate sfere i slojeve ljudskog tela, ljudske suštine i genetske strukture. Moderne gen-tehnologije – primarno utemeljene i razvijane u nastojanjima da se omoguće nove perspektive koje se baziraju na naučnim istraživanjima i otkrićima, ali i da se poboljša nasledna ljudska životna supstanca – u međuvremenu su otvorile značajne dileme i strahove od mogućnosti njihove zloupotrebe ili nepredvidivih loših posledica i šteta po ljudsko zdravlje i život. Već krajem 70-ih godina 20. veka putem i posredstvom genetičkog inženjeringa i biotehnološkog napretka došlo je do komercijalizacije nauke u biologiji⁹, a uslijed čega je došlo i do urušavanja moralnog kredibiliteta nauke i naučnika.

7 Warren T. Reich, „Introduction“, u: *Encyclopedia of Bioethics*, kn. I, W. T. Reich (ed.), Macmillan, New York, 1995, p. XXI.

8 Otfried Höffe, „Bioethik“, u: *Lexikon der Ethik*, Otfried Höffe (ed.), Beck, München, 1997, §. 28.

9 Sheldon Krimsky, *Biotechnics and Society – The Rise of Industrial Genetics*, Praeger, New York, 1991.

„Rađanje bioetike“¹⁰ zahteva i traži „ozbiljnost ljudi ispred velikih pitanja naših prirodnih osnova“. Bioetika se stavlja u službu „usmerenja ljudi da stvaraju i vode čist i dobar život, i da ih podstiče da se angažuju u unapređenju vitalnih osnova ljudskog postojanja.“¹¹ Na polju bioetike pokrenute su velike akademske rasprave, brojna istraživanja, analize, preporuke i smernice¹². Zbog osetljivosti pitanja i odgovornosti u konkretnim slučajevima neretko se osnivaju i etički, tj. bioetički komiteti¹³, a pojedina nacionalna lekarska društva donose svoje kodekse. I UNESCO je doneo *Univerzalnu deklaraciju za bioetiku i ljudska prava*¹⁴, a neke države imaju i zakonske odredbe za bioetiku.¹⁵

Tako da možemo konstatovati da je nastupilo „vreme bioetike“.¹⁶ To je novo vreme u kojem se zahteva veća ozbiljnost i odgovornost u ljudskim postupcima. Na američkom tlu je to novo vrijeme najavila knjiga *Bioetika – most ka budućnosti*¹⁷ Renselara Van Potera (Rensselaer Van Potter) iz 1971 godine. U Evropi se istraživanja baziraju, prije svega, na stavovima Frica Jara (Fritz Jahr)¹⁸, čija je etička razmišljanja

10 Албърт Р. Джонсън, *Раждането на биоетиката*, Критика и хуманизъм, София, 2011.

11 Кирил Темков, *Како да се биде добар*, ОХО, Скопје, 2007, стр. 173.

12 Smatra se da ista može kreirati uslove za održavanje i poboljšanje forme uslova iz sadašnjosti naspram budućnosti i onih koji dolaze. Na ovo je najverovatnije mislio i Poter kada je definisao bioetiku kako specifični *most prema budućnosti*, ali *budućnost* koju *sada* živimo.

13 Robert P. Craig, Carl L. Middleton, Laurence J. O' Connel, *Etički komiteti*, Pergamena, Zagreb, 1998.

14 *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*. Adopted by UNESCO's General Conference on 19 October 2005. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180E.pdf>. Datum pristupa: 05.08.2024.

15 Makedonija je 1999. godine formirala Komisiju za bioetiku pri Ministarstvu zdravstva, a kasnije „jedva“ prevela Univerzalnu deklaraciju o bioetici i ljudskim pravima, koja je postala i ostala mrtvo slovo na papiru, bez neke ozbiljnije primene.

16 Rihito Kimura, „Bioetika kao nadinterdisciplinarna znanost“. *Društvena istraživanja*, 1996; 23-24:589-597.

17 Koja je u ovom regionu, na žalost, zbog indolentnosti naučnika, još uvek prevedena samo na hrvatskom jeziku – Rensselaer Van Potter, *Bioetika. Most prema budućnosti*, Medicinski fakultet, Rijeka, 2007.

18 Kada se saznalo da je Jar prvi koji je u članku iz 1926. godine, objavljenom u časopisu *Mittelschule*, upotrebio kovanicu „bioetika“ i koncipirao adekvatnu disciplinu. Tako se i sazdala ideja o evropskoj bioetici, a Fric Jar bio proglašen za oca iste. Fritz Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, Lit Verlag GmbH&Co.KG Wien, Zweigniederlassung Zurich, 2013.

otkrio i prikazao Hans-Martin Sas (Hans-Martin Sass)¹⁹, a koja dalje razvijaju i neguju kolege, prije svih, prof. Iva Rinčić i prof. Amir Muzur²⁰, iz Dokumentacijsko-istraživačkog centra za evropsku bioetiku “Fric Jar” na Medicinskom fakultetu sa Sveučilišta na Rijeci, posredstvom brojnih projekata, publikacija i konferencija.

ODREĐIVANJE BIOETIKE

Saglasno tome, polazeći od biocentričkog koncepta moralnosti – a što znači otkazivanje i napuštanje antropocentričke paradigme koja je preovladavala u skoro svim modernim zapadnim etikama – bioetika je vrsta primenjene, praktičke etike, opšte etike, primenjene na područje života. Ona za **predmet** svojeg sadržajnog i kritičkog istraživanja uzima život sa etičko-moralnog aspekta, ali ne samo ljudski život u užem smislu i značenju, (koji stoji u središtu interesa medicinske etike), već i život svih organizama u prirodi i ukupan život kao celinu, odnosno Zemlju kao jedan super-organizam.²¹

Upravo zbog toga nas bioetika i tera da spoznamo najvažnija pitanja praktičke etike u oblasti biologije i ljudskog života. Njen **zadatak** na polju biologije i srodnih nauka, biogenetičkih istraživanja i primene raznih tehnologija, sastoji se prvenstveno u sagledavanju mogućih, dalekosežnih i neprocenjivih opasnosti, s jedne strane, za život u celini, ali s druge strane, i za slobodu i dostojanstvo čoveka. Taj zadatak, konstatuje Hans Jonas, implicira sledeće: „*Tu samo ukazujemo na ovaj sujetni san homo fabera, koji je sažet u paroli da čovek želi u svoje ruke da uzme svoju sopstvenu evoluciju s ciljem ne samo da održi vrstu u njezinom integritetu nego da je poboljša i izmeni po sopstvenom planu. Da li mi imamo pravo na to, da li smo kvalifikovani za ovu tvoračku ulogu, to je ono najozbiljnije pitanje koje se može postaviti čoveku koji se iznenada našao u posedu jedne takve sudbonosne moći. Ko će po-*

19 Hans-Martin Sass, „European Roots of Bioethics: Fritz Jahr’s 1927 Definition and Vision of Bioethics”, u: *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Ante Čović & Nada Gosić & Luka Tomašević (eds.). Pergamena, Zagreb, 2009, str. 19-33.

20 U ovoj prilici akcent stavljamo na jednu od najbitnijih publikacija ovog dvojca autora u odnosu na razvijanje i negovanje Jarove misli: Iva Rinčić & Amir Muzur, *Fritz Jahr i rađanje evropske bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2012.

21 O čemu vrlo elokventno piše James E. Lovelock, *The ages of Gaia: A biography of Our Living Earth*, Norton, New York, 1988.

*stati ti ispravljajući »slike«, po kojim uzorima i na osnovu kojeg znanja? Ovdje se postavlja i pitanje o moralnom pravu da se eksperimentiše s budućim ljudskim bićima.*²²

U zavisnosti od temeljnog pristupa u razgledanju etičkih pitanja u savremenom svetu, moguća su tri shvatanja bioetike:

1. **U širem smislu;** osim kao nauka o životu i zdravlju, bioetika obuhvata proučavanje pitanja čovekovog okoliša. Ona se proteže na celokupno područje života i na sve nauke i profesije koje neposredno ili posredno dohvataju život;
2. **U užem smislu;** bioetika se poistovećuje sa medicinskom etikom. Ona je nauka o moralnosti ljudskih zahvata u fizički svet, njegovu strukturu i njegove funkcije. Prema ovom shvatanju, iz bioetike je isključeno čak i područje duševnog zdravlja, a koje, prema klasičnoj definiciji, pripada području medicinske etike;
3. **U opšteprihvaćenom značenju;** to je danas najkorišćenije značenje bioetike, prema kojem je ona sadržajno proučavanje ljudskog delovanja na području nauke o životu i brige o zdravlju u duhu moralnih vrednosti i načela. U ovom značenju je bioetika pojmovno šira od medicinske etike. Osim kvaliteta života, rađanja, zdravlja, bolesti, odnosa živih ljudi prema fenomenu smrti, ona obuhvata i područje istraživanja života, kao i njegovo pravno i društveno normiranje. U ovom trećem smislu iz bioetike je ponekad isključeno pitanje ljudskog uticaja na okoliš.

Sve ovo ukazuje da se bioetička istraživanja i norme odnose na mnoge oblasti, tj. na probleme pre rađanja i pitanja povezanih sa embrionom i fetusom, ali i sa abortusom; na probleme reprodukcije i pitanja o populaciji, asistiranje reprodukcije, surogat materinstva, prenatalnog skrininga, izbora pola i kloniranja; zatim na probleme povezane sa novom genetikom i genskom terapijom, mapiranjem ljudskog genoma, kreiranjem i patentiranjem novih oblika života, ali i mogućnostima razvijanja novih formi eugenike; zatim na pitanja života i smrti i medicinskih razloga za kraj života, smrti mozga, svetosti života, dobrovoljne eutanazije, samoubistva i potpomognutog samoubistva, kao i pitanja doniranja organa i njihove transplantacije, ksenotransplantacije i specizma. Svakako, tu su i problemi eksperimentisanja sa ljudskim

22 Hans Jonas, op. cit., str. 40.

subjektima, klinička istraživanja i javno dobro, eksperimenti sa životinjama i naše obaveze u vezi sa njima itd. Najzad, tu spadaju i pitanja koja se tiču zdravstvene zaštite, kao što su poverljivost, davanje saglasnosti i autonomija pacijenta i slično. Sasvim na kraju, ali ne manje važno, tu spadaju i dileme o formiranju raznih etičkih komiteta i etičkih konsultanata.²³ Istovremeno, tu i dalje ostaju opći problemi zaštite prirode, ekološke etike itd.

UMESTO ZAKLJUČKA...

Posle ovih opširnih nabiranja bioetiku možemo kategorijalno generalizovati kao „koncentraciju na odnos triju velikih životnih kategorija: Života, Prirode i Ličnosti. **Život** je način postojanja na našoj planeti i njenih stanovnika, od najmanjih do najrazvijenijih ... Svi su oni bliski u vrednosnom smislu. Svako živo biće je jedinstveno postojanje za sebe, a svi zajedno grade celinu našeg živog sveta. Ni jedno od njih, ni svi zajedno, ne trebaju bez potrebe biti ugrožavani, degradirani ili uništeni. **Priroda** je jedina osnova života na Zemlji. U njoj su sakupljeni svi elementi postojanja i sve snage stvaralaštva na Zemlji. ...Priroda daje uslove za opstanak života na našoj planeti. Ona je izvor svih životnih resursa. Na nju se može gledati kao na živo biće sa potencijalima, snagom, energijom i dometima. Priroda ne može biti iskorištavana iznad njenih kapaciteta, niti uništavana, deo po deo ili u celini, zato što se s time ugrožava kvalitet života i njegovo postojanje općenito. Prirodu moramo čuvati kao našu veliku Majku. **Ličnost** je najviši domet razvika života na Zemlji. Čovek je razvijeno biološko biće, istovremeno i socijalno, psihičko i etičko. Sa ovim dimenzijama, on je nezaobilazno odgovoran subjekt delovanja. On ne može samo živeti i uzimati, već mora misliti, dobro planirati, brinuti, paziti i davati ...”²⁴

U bioetici su ova tri entiteta povezana u neraskidivo jedinstvo, a u etičkoj dimenziji ljudske angažovanosti se nužno insistira na njihovoj zaštiti i unapređenju. Sa ovom trijadom (Život, Priroda i Ličnost) je

23 Saglasno sadržaju dve najuticajnije knjige o bioetici u svetskim okvirima danas: Helga Kuhse & Peter Singer (eds.), *A Companion to Bioethics*, Blackwell Publishing Ltd, Malden, 1998; kao i Helga Kuhse & Peter Singer (eds.), *Bioethics – An Anthology*, Blackwell Publishing Ltd, Malden, 1999.

24 Кирил Темков, op. cit., стр. 176-177.

„bioetika postala osnova za univerzalizaciju savremene etike, kao njena težnja ka sveobuhvatnosti, ka onom što je jedinstveno i vredno za celi ljudski rod. Ona se gradi kao jedinstven vrednosni sistem sa istim moralnim normama za sve ljude na svetu. Bioetika je internacionalna disciplina i praksa koja povezuje sve ljude u moralnu zajednicu, ukazuje im na temelj postojanja i od njih zahteva zajedničku akciju za čuvanje i unapređenje života.“²⁵ Tako da je sasvim opravdano kada se tvrdi da će u bližoj budućnosti svaka forma etike biti ili morati biti bioetikom, ili završiti u bioetici kao takvoj, budući da vrednost života i njegova svetost stoje ispred svega.

LITERATURA

- Bersoff, N. Donald. *Ethical conflicts in psychology*. Cambridge: Harvard University Press, 1966.
- Craig, P. Robert et al. *Etički komiteti*. Zagreb: Pergamena, 1998.
- Джансџн, Р. Албџрт. *Раждането на биоетиката*. Софија: Критика и хуманизъм, 2011.
- Goodlad, I. John. *The moral dimensions of teaching*. San Francisco: Jossey-BassPublishers, 1990.
- Hođić, Dževad. *Primijenjena etika (hrestomatija)*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, 2005.
- Höffe, Otfried. „Bioethik“, u: *Lexikon der Ethik*, Otfried Höffe (ed.). Beck, München, 1997.
- Jahr, Fritz. *Essays in Bioethics 1924-1948*. Zurich& Wien: Lit Verlag GmbH&Co. KG Zweigniederlassung, 2013.
- Jonas, Hans. *Princip odgovornost*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1990.
- Kimura, Rihito. „Bioetika kao nadinterdisciplinarna znanost“. *Društvena istraživanja*, 1996; 23-24:589-597.
- Krimsky, Sheldon. *Biotechnics and Society – The Rise of Industrial Genetics*. New York: Praeger, 1991.
- Kuhse, Helga & Peter Singer (eds.). *A Companion to Bioethics*. Malden: Blackwell Publishing Ltd, 1998.
- Kuhse, Helga & Peter Singer (eds.). *Bioethics – An Anthology*. Malden: Blackwell Publishing Ltd, 1999.
- Lovelock, E. James. *The ages of Gaia: A biography of Our Living Earth*. New York: Norton, 1988.

25 Кирил Темков, op. cit., стр. 175.

-
- Potter, Van Rensselaer. *Bioetika. Most prema budućnosti*. Rijeka: Medicinski fakultet, 2007.
- Reich, T. Warren. „Introduction”, u: *Encyclopedia of Bioethics*, kn. I, W. T. Reich (ed.). Macmillan, New York, 1995.
- Rinčić, Iva & Amir Muzur. *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*. Zagreb: Pergamena, 2012.
- Sass, Hans-Martin. „European Roots of Bioethics: Fritz Jahr’s 1927 Definition and Vision of Bioethics”, u: *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Ante Čović & Nada Gosić & Luka Tomašević (eds.). Pergamena, Zagreb, 2009.
- Темков, Кирил. *Како да се буде добар*. Скопје:OXO, 2007.
- Thompson, Andrew. *Guide to ethical practice in psychotherapy*. New York: Wiley-Interscience, 1990.
- Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*. Adopted by UNESCO’s General Conference on 19 October 2005. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180E.pdf>. Datum pristupa: 05.08.2024.

DEJAN DONEV

Ss. Cyril and Methodius University of Skopje,
Faculty of Philosophy, North Macedonia

BIOETHICS AS A BRANCH OF APPLIED ETHICS

Abstract: The “natural” world in which we live at the moment is increasingly marked by human action and its acts, so that it is becoming much wider and more complex than earlier epochs of history. It also brings completely new and controversial moral and ethical issues. Because of this, there is a growing demand to pressure ethics as a science to offer answers to the open moral questions of the time. It is required to be more interdisciplinary in many areas of human activity. This is how the need for applied ethics was born, especially for bioethics, as a moral thinking and evaluation of life and everything that relates to and refers to life.

It is an interdisciplinary field of research and expertise on human responsibility in protecting life, all forms of life and health. But more than that! “The birth of bioethics” requires and seeks “*the seriousness of people in front of the great questions of our natural foundations*”. Bioethics is put at the service of “*directing people to create and lead clean and good lives, and to encourage them to engage in the improvement of the vital foundations of human existence.*”

The article elaborates its subject, task and goals, and thus tries to justify its great importance in this age of scientific indolence, i.e. why bioethics became the basis for the universalization of contemporary ethics, as its aspiration towards comprehensiveness, towards what is unique and valuable for the entire human race.

Keywords: applied ethics, bioethics, life, responsibility, human existence

Primljeno: 1.9.2024.

Prihvaćeno: 2.11.2024.

